

Socialni pedagog - poklicni govorec

Social pedagogue - a professional speaker

Nataša Martinjak

Povzetek

Nataša Martinjak, univ. dipl. soc. ped., Zavod za usposabljanje invalidne mladine Kamnik, Novi trg 43a, 1240 Kamnik

V članku avtorica približuje in prepleta komunikacijo in retoriko. Socialnega pedagoga predstavi kot tistega, ki si z retoričnimi veščinami služi kruh. Beseda je njegovo orožje, zato ne sme biti sama sebi namen, ker s tem zbledi. Socialni pedagog kot drugačen učitelj prenaša retorične veščine na uporabnike svojih uslug, da bi krepil njihove komunikacije. Socialni pedagog je poklicni govorec pred poslušalstvom, ki mu ne prizanaša s kritikami. Govorna umetnost je tista, znotraj katere ustvarja, se uveljavlja in dela dobro. Zato ni vseeno, kakšna je njegova pripoved.

Ključne besede: medosebna komunikacija, retorika, veščina, socialni pedagog, učenje, govor, vplivanje

Abstract

The author of this article draws parallels and comparisons between communications and rhetoric. She exposes the profession of a social pedagog as the one that uses rhetoric skills to earn a living. The social pedagogue as a different kind of teacher uses his/her rhetoric skills on the users of his/her services in order to support their communications. The social pedagogue is a professional public speaker who is not protected from his audience's criticism. He/she works in the domain of the spoken word, this is where he/she gains his/her recognition, where he/she can do his/her good work. It does matter indeed what his/her narrative is about.

Key words: *interpersonal communication, rhetorics, skill, social pedagogue, learning, speech, influence*

Od komunikacije k retoriki in narobe

Človek je socialno bitje, ki večino svojega življenja preživi v stiku z drugimi. Pri tem prehaja iz enega odnosa v drugega. Vpet je v različne zveze, katerih skupni imenovalac je komunikacija. Ta je tista, ki ga spremlja na njegovi poti kot zvezda stalnica. Ne da mu miru, sledi mu na vsakem koraku. Od nje je odvisno njegovo doživljanje sebe, sveta in drugih in tudi narobe. Od nje je odvisen posameznikov osebni uspeh. Zato je komunikacija "življenjsko pomembna spretnost za vsakogar" (Robbins, v Brajša, 1993, s. 15). V zasebnem življenju je stvar posameznika, saj ima pravico, da ima do nje lasten odnos. V stroki pa si zasluži pozornost vsakega strokovnjaka, ki jo sooblikuje. Naj gre za poslovni svet, kjer igra vodilno vlogo dobiček, ali za svet neprofitnega delovanja, v katerem se praviloma giblje socialni pedagog.

Socialni pedagogi nismo učitelji v klasičnem pomenu besede. V svojem poučevanju nismo omejeni na predmet ali dva. Ne prenašamo vednosti enega predmeta. Smo drugačni učitelji. Vzgojitelji, terapevti, svetovalci, animatorji... Pogosto prepričevalci, pogajalci,

tudi pomirjevalci. Številne vloge, v katerih se pojavljamo, ne dovoljujejo omejenosti. Moč govornice besede nam omogoča vzdrževati širino. Beseda je naše orožje. Smo komunikatorji v pravem pomenu besede, saj na vsakem koraku in za vsakim vogalom komuniciramo. Praviloma vedno namerno. Socialni pedagogi smo poklicni govorniki. Z retoriko vzgajamo. Retorika je predmet, ki nam je lasten in ga poučujemo. Kot vsak učitelj moramo predmet poučevanja najprej preučiti in se v njem znajti. To nam omogoča, da ga поблиže spoznavamo in raziskujemo. Pomembno je, da retorika postane naša veščina. Takrat z njo delujemo. Socialni pedagogi se gibljemo v sistemu vrednot. Gre za področje, kjer je težko delovati, še težje zato, ker nismo omejeni z enim predmetom oz. vezani na en predmet poučevanja. In vzgajati ni enostavno. Ravno širina, ki nam jo omogoča strokovno delovanje, določa pomen vsaki izgovorjeni besedi. Stroka nam veleva, da ni vseeno, kako nekaj povemo. Zato osrednje mesto v našem izobraževanju in delovanju namenjamo retoriki, veščini, ki se je lahko naučimo. Veščini, ki ima zasluge, da smo v komunikaciji in z njo uspešnejši, saj je ta orodje za naše strokovne namene.

Medosebna komunikacija

Medosebna komunikologija (Brajša, 1993) je sodobna znanstvena veda, ki preučuje medosebno komuniciranje, in sicer je njen predmet neposredna komunikacija. Je znanost o strokovni uporabi pogovora pri delu z ljudmi, katere namen je reševati probleme in konflikte. Ima pomembno mesto v svetovanju, terapiji, pedagogiki, managementu in politiki. Ukvarja se z medsebojno komunikacijo v vseh za človeka življenjsko pomembnih sistemih. Komunikacija "iz oči v oči" (Brajša, 1993, s. 19) opozarja na zanimanje za sogovornika. "Pogled govornika je poleg besede najmočnejši dotik poslušalca" (Zupančič, 1994, s. 85).

Komunikacija socialnega pedagoga mora biti strokovna. "Samo zavestno, hoteno in načrtovano učiteljevo komuniciranje lahko imenujemo strokovno komuniciranje. ... Tega pomembnega vzgojnega in izobraževalnega instrumenta ne sme uporabljati nestrokovno in naključno, ker bi bil v tem primeru tudi celoten vzgojno-izobraževalni proces nestrokoven in naključen" (Brajša,

1993, s. 20-21). Strokovnjak je odgovoren za svojo komunikacijo. Ta je učinkovita in uspešna le, če je kongruentna in iskrena, če se verbalno ujema z neverbalnim in vsebina z odnosom. Pogosto ni tako in je kongruentno komuniciranje le ideal, h kateremu težimo. Pomembno je, da se tega zavemo in se naravnamo k idealu. Socialni pedagogi gradimo svoje delovanje na komunikaciji, zato je to za nas še bolj pomembno.

Učenje medosebne komunikacije

Komunikacije se je treba učiti, kajti ni nam dana sama po sebi. Cilj učenja medosebne komunikacije je naučiti se razvijati in nenehno spreminjati svojo lastno komunikacijo.

"Znati komunicirati pomeni prilagoditi svojo komunikacijo konkretni situaciji, konkretnim partnerjem, konkretnim ciljem, vse to seveda v kontekstu temeljnih etičnih načel" (ibid, s. 16). Socialni pedagog se pri svojem delu srečuje s socialnimi sistemi, ki zahtevajo prilagodljivost in zaznavanje bistvenega z največjo mero občutljivosti. Kot strokovnjak je odgovoren za lastne reakcije in jih mora obvladovati, pa če se to včasih zdi še tako nemogoče. Področje socialne pedagogike je zahtevno pešačenje, saj socialni pedagog večino svojega časa hodi po tankem ledu, ki lahko vsak hip počí. Dolžnost strokovnjaka je, da nadzira hojo po njem in skrbi za to, da ne potone sam ali skupaj z uporabniki svojih uslug. Vzdrževati mora ravnovesje, s katerim zagotavlja varnost kljub neugodnim razmeram. To pa od njega zahteva visoko razvito večšino retorike, kar napeljuje k delu na sebi. Soočanje s samim seboj je najtežja terapija, a hkrati tudi najdonosnejši posel, saj v poklicu socialne pedagogike predstavlja naložbo v stroko, ki odgovarja s spodbudo.

Govor je vrednota

Otrok se nauči govoriti v prvih letih življenja. Vsaka družba razvije svoj govor, na podlagi katerega razvija lastno kulturo. "Govor, ki je naraven medij za pravo demokratično kulturo, za ustvarjanje vseh, nikakor ne bi smel ljudi razdeliti na aktivne in pasivne /.../" (Škarić, 1999, s. 190). Posameznik (Grabnar, 1999) lahko samo z

jezikom in govorico ureja odnose z okoljem in s soljudmi. "Jezik pa je tudi poglavitno in edino sredstvo, ki z njim človek razume svet okrog sebe, pridobiva in ohranja znanje in vsakovrstna verovanja" (Grabnar, 1999, s. 3). "Govor je družbena pravica in tudi obveznost" (Škarić, 1999, s. 189). Govor kot verbalna komunikacija se potemtakem postavlja pred neverbalno. A ta v resnici glede pomena ne zaostaja, saj ni vseeno, kako nekaj povemo. Pravzaprav ju ne bi smeli ločevati, saj pogojujeta in se vežeta druga na drugo. Škarić (1999) opozarja na multimedialnost govora. V govoru se povezujejo različni sistemi signalizacije, in sicer se med seboj zamenjujejo in dopolnjujejo, "pri vsem tem pa niti govorniku niti poslušalcu ni popolnoma jasno, kaj izraža z besedo in kaj z nebesedo" (Škarić, 1999, s. 37).

Govor socialnega pedagoga je javni govor. Izpostavljen je javnosti in zahteva določeno znanje in spretnosti, da ostane na strani strokovnega. To pa je že retorika, večšina govorništva, katere se je moč posebej naučiti.

Če je beseda moč socialnega pedagoga, potem je govorna umetnost tista, znotraj katere socialni pedagog ustvarja. Kot je slikarju v pomoč pri njegovem izražanju čopič, tako je beseda tista, ki ustvari sliko socialnega pedagoga. Besede sestavljajo govor, ki je bistven element v medsebojni komunikaciji. Socialni pedagog je zavezan besedi. Ni govorec, "ki uporablja besedo, kakršna se pač poraja, ki zajema iz vreče in seje, ne da bi pregledal, odbral, izbral, razporedil seme" (Zupančič, 1994, s. 34), kajti takšen govorec "jemlje besedi čudež rodovitnosti" (ibid). Socialni pedagog je govorec, ki "skuša besedi vrniti prvinskost. Spoštuje njen prapomen, ljubi čarobnost in čudež povezovanja besed in ni zadovoljen s prav vsako izmed besed za izražanje svoje misli" (ibid). Besede so pomembne. Biti morajo izbrane. Kot pravi Zupančič, (1994) so drevo, iz katerega steže kipar most med govorcem in poslušalcem. Socialni pedagog z besedami vzpostavi kontakt in gradi odnos s klientom. "Iz besed zrastejo nebesnomodne rože, ki se pno nad govorniškim odrom, in pojoče trave, ki pojejo z govorcem" (ibid).

Pomembno je, da socialni pedagog dobro pozna predmet svojega govora, ta krepi njegovo samozavest in podkrepi njegov nastop. "Včasih poslušalec sploh ne zna povedati, zakaj se mu je govorec tako priljubil in izkaže se moč čarovnije pripovedovanja, ki je lahko močnejša od zgodbe same" (ibid, s. 43). Tako je tudi na področju

socialne pedagogike. Uporabnik uslug pogosto ne ve, zakaj jih je sprejel, socialni pedagog pa prav tako pogosto ne ve, v čem je skrivnost njegovega uspeha. "Uspeh je dosegel govorec, kadar si poslušalec želi še enkrat poslušati govor ali kakršnokoli govorčevo pripovedovanje o čemerkoli, kakor ko si želi še enkrat videti film, prebrati knjigo, ogledati predstavo ali poslušati skladbo na koncertu" (ibid).

Govorna umetnost "nosi v sebi zgodbo o tem, kako povemo in ne le kaj povemo. /.../ Izgovorjena beseda je najhitrejša pot do človeka, saj potuje z zvočno hitrostjo in ko spregovorimo, postanemo govornici ali pa ne postanemo, prepričamo ali ne prepričamo, verjamejo nam ali pa ne verjamejo" (ibid, s. 1).

Socialni pedagog je govorec, ki je v živem stiku s poslušalci, je sogovorec in njegov govor je pogovor. "Igralec monodrame nima komu pogledati v oči, iz katerih bi zasvetila luč – češ, kaj mi imaš povedati" (ibid, s. 50). Socialni pedagog ni gledališki igralec, je pa igralec v igri življenja. V odnosu z uporabnikom njegovih uslug na nek način igra glavno vlogo – kot strokovnjak, ki nosi odgovornost za medosebno komunikacijo. Hkrati pa s priznavanjem vloge sogovornika ustvarja možnosti za skupno pot, ki kaže na bistvo njegovega delovanja. "Teoretični optimum govorne komunikacije je dosežen, ko sta vlogi izenačeni, ko govornik oblikuje govor do polovice, poslušalec pa ²dooblikuje² še drugo polovico" (Škarič, 1999, s. 47). Govorjenje in poslušanje sestavljata celoto govora. "Poslušalec ni samo pasivni sprejemalec sporočila, temveč je sogovornik v polnem pomenu besede" (ibid). Na tej poti nastaja zgodba, ki je lastna vsakemu posameznemu odnosu. "Najdrobnejša praska na govorniškem odru piše svojo zgodbo in vse zgodbe izvirajo iz zgodbe ene – zgodbe govora. Iz nje izvirajo in vanjo se vračajo, da vdolbejo svojo strugo" (Zupančič, 1994, s. 66). Komunikacija je bistvena pri zapisu posamezne zgodbe, ki se vsakič ves čas vpletenosti nepretrgoma zapisuje. "Ko umolknejo besede, povzamejo pripoved drugi jeziki govornega nastopa. Spregovori molk. Spregovori kretnja. Spregovori duša. Govor raste ves čas po polžji krožnici in zacinglja na vsaki postaji oboda enako, pa vendar drugače" (ibid, s. 67).

S tem zapisom želimo poudariti bistvo socialne pedagogike. Srž vsega, k čemur teži njen strokovnjak. Želja socialne pedagogike je, da pripoved ne bi zbledela, da bi zgodba ostala. Ostala v spominu

poslušalca. Da bi se razrasla iz drobnih nastavkov, da bi posamezni koščki pripovedovanja zveneli pomembno, kot zvenijo pravljice v ušesih malih otrok. To si vedno znova želimo.

Ob tem se zavedamo, da smo na nek način sleparji, zapeljevalci, ki retorične veščine uporabljamo z namenom prepričevanja. Takoj ko ima pripovedovanje nek namen, je tako. "Govorjenje brez vsakega namena je prazno, je požvižgavanje samemu sebi, je svoje nasprotje, je nesporočanje" (ibid, s. 99), je tudi nasprotje socialni pedagogiki. Zaveza etiki je tista, ki stroko opozarja na nevarnosti nepremišljenih besed. "Etika govorenja, nrvstvenost in namen so stvar vsakega posameznika, kajti srce je pravičen sodnik, ki ne pozna nobenih paragrafov" (ibid).

Govorni vpliv socialnega pedagoga

Socialni pedagog je govorec, ki ima poslušalstvo. Ko nastopi, zasije preroška luč iz njegovih oči, "glasba zazveni iz njegove duše, gib se izvije iz njegovega telesa, grad se sezida na njegovih plečih, beseda zaživi iz njegove misli" (ibid, s. 95). Misel je tista, ki pripiše besedi pomen. Misel je tista, ki besedi podari življenje. "Kdor zna sporočilo zaviti v šumeče papirje in pisane mašne, razveseli poslušalce, ki radi razvijajo darila. In če spretno skrrije dragoceni kamen otroku ob reki, verjame, da so mu ga nastavili škrtatje, ko ga najde" (ibid, s. 33). Namen govora socialnega pedagoga je vplivati na uporabnike njegovih uslug. Zaradi širine njegovega delovanja se pogosto zdi, kot bi bistvenega sporočila ne bilo. V resnici pa je zavito kot dragoceno darilo. Z odvijanjem tega se napetost vzdržuje in povečuje. Ko se razkrije, misel sama pripelje nasmeh na obraz.

"Učiteljev govor se mora torej ravnati po lastnostih poslušalcev, da ustreza potrebam posameznikov, vendar pa vzpodbuja vse. To je umetnost, ki se je ne sme puščati vnemar. Kaj pa so pazljiva srca poslušalcev drugega kot, recimo, strune na citrah? Umetnik, ki jih prebira, ne udarja na vse enako, da ne bi bila njegova igra neubrana. Strune dajo zato ubrano melodijo, ker udarja nanje sicer ena palčica, toda ne z enakim udarcem. Da bo torej vsak učitelj utrdil poslušalce v eni kreposti, v ljubezni, mora trkati na njih srca sicer z enim naukom, vendar ne z enim in istim opominjanjem" (Grabnar, 1999, s. 120).

Eden od vidikov medosebne komunikacije je njena vplivna komponenta. "Vplivna komponenta je lahko neposredna ali posredna, uspešna ali neuspešna, prikrita ali odkrita ter paradokсна" (Brajša, 1993, s. 22). Če vplivne segmente namernega pogovora prepustimo naključju, pogovor izgubi svoj smisel in namen.

Retorika – veščina socialnega pedagoga

Vsak javni govor je retorični govor, ki se meri z drugačnim merilom kot zasebni govor. "V njem je večja odgovornost izgovorjene besede do resničnosti in dejavnosti, do družbene koristnosti in upravičenosti, do tolerantnosti in etike, do estetike in govorno jezikovne pravilnosti ter do kulture nasploh" (Škarić, 1999, s. 11). Javni govorec ne govori le v svojem imenu, "ampak zastopa nekoga ali govori kot član neke skupine, zato je odgovoren kolektivu, ki ga predstavlja" (ibid), v našem primeru socialnopedagoški stroki.

Ciceron (Škarić, 1999) opredeljuje retoriko kot umetnost govorjenja, ki je prilagojena za prepričevanje. Retorika izpostavlja način, kako nekoga prepričati z besedami in ga pridobiti za neko idejo ali akcijo. Vendar, retorika ni le postopek, ki vodi k razumevanju in solidariziranju. Ne vodi le v akcijo, ampak tudi v ustvarjanje. "Uči, kako ljudi napolnjevati z občutki, dobroto in lepoto. Dobra beseda lahko premaga brezčutnost, prebudi zavest, spravi žalostne v dobro voljo, ohrabri strahopetne, zasanja otopele. /.../ Poleg tega je lahko retorični okras (ornament) nekaj lepega v mnogih priložnostih, od tistih najdrobnejših, od navadnih kratkih srečanj do tistih velikih svečanih shodov ljudi" (ibid, str. 13). Retorika deluje socialnopedagoško. Retorika se giblje na področju socialne pedagogike. Francis Vanoye (Škarić, 1999) meni, da je naloga sodobne retorike v ²znanstveni analizi uporabe jezika v množičnih medijih², ki med drugim vključuje tudi razvoj znanstvenih disciplin, kot so lingvistika, stilistika, fonetika, literarna teorija, psihologija, fiziologija in teorija komunikacij. Ta razvoj bo pripomogel k boljšemu razumevanju govora.

Retorika je osnovna veščina socialnega pedagoga. "Retorika je kot orožje, ki ga lahko uporablja vojak – ali pa tudi upornik. Ali kot zdravilo, ki lahko ozdravlja – ali pa tudi zastruplja..." (sv. Avguštin, v Grabnar, s. 82).

Retorika - predmet socialnega pedagoga v njegovem izobraževanju in poučevanju

V naših šolah že dolgo ni več predmeta retorika. V antični dobi pa je bila retorika temelj izobraževanja, "kraljica umetnosti" (Škarić, 1999, s. 14). Veljalo je načelo, da se sposobnost v govorni umetnosti pridobiva z vajo, ki zahteva mnogo učenja. "Pesnik se rodi, govornik postane" (ibid). Pomembno je izpostaviti, da so ravno učitelji tisti, "ki nosijo v svojih pripovedih poljub obuditve Trnjulčice Retorike" (Zupančič, 1994, s. 2).

Socialni pedagog, ki deluje na področju vključevanja tistih, ki živijo na robu družbe v njen tok, se zaveda pomena komunikacijskih sposobnosti. Pridobivanje retoričnih veščin, ki posameznika ojačajo v njegovem govornem nastopu in prispevajo h kakovosti njegove komunikacije, je nedvomno predmet poučevanja, ki mu socialni pedagog namenja eno od bistvenih pozornosti. Temu primerno namenja svoj čas. Retorika krepi človeka in s tega gledišča je nevarna. "Kajti beseda, ki organizira in nosi človeško zavest in hotenje, z oporo v človeški dobri naravi, resnici in logiki – ne v argumentu strahu, sile in zle strasti – lahko pravičnejše in bolj naravno določi meje med osebnim in občim hotenjem" (Škarić, 1999, s. 10). Uporabniki socialno pedagoških uslug praviloma niso dobro opremljeni z retoričnimi veščinami. Z izobraževanjem v smeri retoričnih veščin "dajemo vsem enaka izrazna sredstva in izobražujemo kritične poslušalce, izkušene in sposobne poslušati govornike, ki potem ne morejo kar tako manipulirati z njimi" (ibid). Retorika je boj. Boj za pridobitev pozornosti, ki jo socialnopedagoška dejavnost nedvomno potrebuje.

Boj za pridobitev pozornosti, ki jo socialno pedagoška dejavnost nedvomno potrebuje. Ob tem se izpostavlja tudi vprašanje opremljenosti socialnih pedagogov z retoričnimi veščinami. Pomembno je, da se socialni pedagog nauči izraziti lastno misel, odnos in interes in da tega nauči tudi uporabnike svojih uslug. S tem ugodí svoji stroki in dela dobro za njene uporabnike. Pomembno je, da socialni pedagog vse uporabnike svojih uslug nauči izraziti lastno misel, odnos in interes. S tem ugodí svoji stroki in dela dobro za njene uporabnike.

Govor je slika duše⁵ - vedno

Pričujoče razmišljanje ponujamo socialni pedagogiki na pot. V njenem strokovnem in retoričnem razvoju. Želimo ji, da bi glasno govorila, da bi oznanjala svoje misli in z njimi uspela na poti lastne uveljavitve. "Kakršen je govornik, takšni so poslušalci, kakor znamo govoriti, tako potem govorijo o nas" (Zupančič, 1994, s. 1).

Literatura

Brajša P. (1993). *Pedagoška komunikologija*. Ljubljana: Glotta Nova.

Grabnar B. (1999). *Zgodovina retorike*. Ljubljana: Šola retorike.

Mandić T. (1998). *Psihologija komunikacije*. Ljubljana: Glotta Nova.

Škarić I. (1999). *V iskanju izgubljenega govora*. Ljubljana: Šola retorike.

Zupančič Z. (1994). *Mali vedež retorike*. Ljubljana: Pravljično gledališče.

Strokovni članek, prejet novembra 2001.

⁵ Slovenski pregovor.